

*Lessuggesties
voor het basisonderwijs*

GEDICHTENDAG

www.gedichtendag.org

27.01.05

VERKIEZING VOOR KINDEREN

Op donderdag 27 januari 2005 is het voor de zesde keer Gedichtendag. Overal in Nederland en Vlaanderen zullen gedichten te horen en te lezen zijn: in bibliotheken en boekhandels, maar ook in treinen en cafés, in winkels en op straat, en vooral: op scholen.

Op deze zesde Gedichtendag gaat iets bijzonders gebeuren. Er wordt voor de tweede keer in de geschiedenis een Dichter des Vaderlands gekozen. Op de eerste Gedichtendag, in januari 2000, werd de eerste Dichter des Vaderlands benoemd, Gerrit Komrij. Na vijf jaar moet hij nu plaatsmaken voor een ander, die gekozen zal worden door iedereen die maar een stem wil uitbrengen.

Wat is dat eigenlijk, een Dichter des Vaderlands? Het klinkt zo ouderwets met dat 'des Vaderlands'. Het is ook iets dat heel vroeger al bestond. Al in de oudheid had je de 'poeta laureatus', dat was een dichter die van hogerhand bekroond werd met een lauwerkrans, als teken dat hem veel eer toekwam voor zijn werk. Veel later werd deze traditie overgenomen door vorsten in Europa, toen kreeg je 'hofdichters'. Deze hofdichters kregen geld van het hof voor het schrijven van gedichten. De Dichter des Vaderlands die we nu hebben schrijft niet speciaal in opdracht van het hof. Zo af en toe schrijft hij gedichten in de krant, als er iets gebeurt dat voor 'het vaderland' van groot belang is. Maar het is eigenlijk vooral een eretitel, want de Dichter des Vaderlands wordt door het volk aangewezen als de beste dichter van het land.

Maar als er een Dichter des Vaderlands voor volwassenen is, waarom zou er dan niet ook een Dichter des Vaderlands voor kinderen zijn? Er zijn een heleboel dichters die speciaal voor kinderen schrijven en die doen bij de verkiezing van de Volwassenendichter des Vaderlands heel vaak niet mee. Daar gaan we een stokje voor steken. Alle scholen van het basisonderwijs worden uitgenodigd mee te doen aan de verkiezing van de Kinderdichter des Vaderlands. En het woord 'Vaderland' nemen we even niet zo nauw: alle Nederlandstalige dichters - zowel Vlaamse als Nederlandse - komen voor de eretitel in aanmerking.

Deze lessuggesties bieden scholen een verkiezingsprogramma aan. In vijf verschillende lessen - een soort voorrondes vóór de echte verkiezing plaatsvindt - kunnen docenten in de aanloop naar Gedichtendag 2005 steeds drie dichters kort aan hun leerlingen voorstellen, aan de hand van één gedicht van elk van de drie dichters. Het spreekt voor zich dat de keuze van de in totaal vijftien dichters een tamelijk willekeurige moet zijn. Er zijn in Nederland en Vlaanderen nog heel wat andere dichters die evenzeer in aanmerking komen voor de titel 'Kinderdichter des Vaderlands', maar ten behoeve van de bruikbaarheid van deze lessuggesties was het onvermijdelijk om uit te gaan van een kleine selectie.

VIJF VOORRONDES, VIJF THEMA'S

Wat moet een Dichter des Vaderlands voor kinderen in de eerste plaats goed kunnen? Zoals de Volwassenendichter des Vaderlands gedichten schrijft over gebeurtenissen van 'nationaal belang', zo moet de Kinderdichter goed zijn in het schrijven van gedichten over zaken waar kinderen belang aan hechten. Dat zijn nogal wat zaken! Per les is gekozen voor drie gedichten met een overeenkomstig, voor kinderen herkenbaar thema, zodat de leerlingen worden uitgenodigd de gedichten met elkaar te vergelijken. Die thema's zijn:

- I **EEN MET DE NATUUR**
Gedichten van Edward van de Vendel, Theo Olthuis en Leendert Witvliet
- II **IK BEN EEN ANDER**
Gedichten van Eva Gerlach, Hans Hagen en Ted van Lieshout
- III **GEDACHTEN IN HET DONKER**
Gedichten van Elma van Haren, Joke van Leeuwen en Karel Eykman
- IV **DE KRACHT VAN JE VERBEELDING**
Gedichten van Koos Meinderts, Sjoerd Kuyper en lenne Biemans
- V **UITBREKEN**
Gedichten van André Sollie, Johanna Kruit en Daniel Billiet

ALGEMENE LESSUGGESTIES VOOR DE VERSCHILLENDE VOORRONDES

- * Kopieer uit deze lessuggesties voor elk kind de drie te bespreken gedichten van de drie verschillende kandidaten voor het Kinderdichter des Vaderlandsschap.
- * Lees de drie gedichten in stilte samen met de kinderen, en laat ze daarna een voor een hardop voorlezen door verschillende kinderen uit de klas.
- * Lees de drie gedichten ook zelf voor.
- * Vraag de kinderen welk gedicht ze het meest aanspreekt. In welk gedicht wordt het thema het meest origineel, of het meest treffend, of het meest verrassend, of het meest herkenbaar (et cetera) verwoord? Laat zowel de voor- als de tegenstanders van de verschillende gedichten aan het woord. Het mooist is het als er echt een verkiezingsdebat ontstaat.
- * Behandel vervolgens de vragen die in deze lessuggesties bij de drie gedichten zijn opgesteld.
- * Vraag de kinderen daarna nog eens voor welk gedicht ze kiezen. Misschien zijn er nu nieuwe argumenten? Zijn er tegenstanders die nu voorstanders zijn geworden? Is dat het geval, dan is het natuurlijk aardig om daarop in te gaan. Kunnen ze vertellen waarom ze van partij zijn veranderd?
- * Doe aan het slot van elke les een verkiezingspeiling: welke dichter krijgt voor zijn gedicht de meeste stemmen?

DE VERKIEZINGEN

Na de voorrondes vinden de echte verkiezingen plaats en kunnen de leerlingen een stem uitbrengen op de dichter die volgens hen in aanmerking komt voor de titel Dichter des Vaderlands. Dat kan een van de vijftien in de lessuggesties besproken dichters zijn, maar het mag ook een andere dichter zijn. De enige voorwaarde is dat zijn of haar boeken bij een landelijke, erkende uitgeverij verschijnen. Informatie over dichters is ook te vinden op de website van de Koninklijke Bibliotheek, www.kb.nl/dichters.

Stemmen kan alleen via officiële stemformulieren. Die kunnen telefonisch (+31 (0)10 282 27 77) of per e-mail (gedichtendag@poetry.nl) worden aangevraagd bij de stichting Poetry International of gedownload worden via de website van de Gedichtendag (www.gedichtendag.org). Alle scholen die de stemformulieren aanvragen, ontvangen ook een Gedichtendagposter.

Leerlingen kunnen op de stemformulieren individueel hun favoriete dichter kenbaar maken. Ook kan per groep gestemd worden. Stemmen moeten uiterlijk vrijdag 14 januari 2005 binnen zijn bij Poetry International. Welke dichter door de kinderen is verkozen tot Dichter des Vaderlands wordt bekend gemaakt op Gedichtendag. Dan zal hij of zij worden gehuldigd in de speciale Dichter des Vaderlandstrein die op die dag door Nederland rijdt.

Onder de leerlingen en groepen die meedoen aan de verkiezing voor de Kinderdichter des Vaderlands worden 5 poëziepakketten verloot en 10 boekenbonnen. Een groep maakt kans op de hoofdprijs: die mag aanwezig zijn bij de huldiging in de trein op donderdag 27 januari 2005.

I EEN MET DE NATUUR

DICHTER
DES
VADERLANDS

DE VERKIEZINGSKANDIDATEN

- ☀ **Theo Olthuis** (1941) schrijft gedichten en toneelstukken voor kinderen. In korte, eenvoudige regels schrijft hij indringend en subtiel over eenvoudige maar wezenlijke dingen die je ziet of voelt of meemaakt.
- ☀ **Edward van de Vendel** (1964) schrijft proza en poëzie voor kinderen. In zijn laatste bundel *Superguppie* ziet hij allerlei bijzonders in gewone dingen als borstelige wenkbrauwen, spuug op straat en een omgevallen pak suiker.
- ☀ **Leendert Witvliet** (1936) publiceerde verschillende dichtbundels voor kinderen. Zijn gedichten hebben iets zacht melancholiek en verstilds. Ze gaan over betoverende natuurbelevingen en verlangen naar wat voorbij is.

Weg

Languit in het gras
ben ik spoorloos.
De grond voelt zacht,
het gras staat
hoog genoeg
en wuift normaal,
niets verradend.

Languit
in het lange gras
speel ik alleen
verstoppertje.
Als ik nu
mezelf nog vind,
moet ik wel
te voorschijn komen.

Theo Olthuis

Uit: *Een steen zweeft over water*. Uitgeverij Ploegsma, Amsterdam, 2002

Storm

Het weer probeert mijn kamer in te waaien.
Open ramen, en gordijnen
die me wakker zwaaien –
vindt de wind het tijd
om binnen te gaan liggen?
Kom maar storm,
kom maar hier bij mij.
Ik adem en ik adem,
ik adem
net als jij.

Edward van de Vendel

Uit: *Superguppie*. Uitgeverij Querido, Amsterdam, 2004

Vissen

Ik was een dag gaan vissen,
maar vangen deed ik niets
en ben toen aan de waterkant
pardoes in slaap gesukkeld,

een zachte molshoop
was mijn kussen,
de harde kleigrond
was mijn matras,

en half slapend, half wakker,
zag ik een groene deken,
die mij lekker warm leek en...
met een zucht gleed ik eronder,

ik hoorde een kikker kwaken
en werd wakker onder 't kroos,
een vis zwom koud en glad
door de mouwen van mijn jas.

Leendert Witvliet

Uit: *Over het water en onder de maan*. Uitgeverij Querido, Amsterdam, 2003

VRAGEN BIJ DE GEDICHTEN

- * Alledrie de gedichten - 'Weg', 'Storm' en 'Vissen' - gaan over hoe je de natuur kan ervaren. Natuur kan je angstig maken: denk aan donder en bliksem of overstromingen. Hoe beschrijven de drie dichters in deze drie gedichten de natuur: als iets wat angst aanjaagt of juist als iets geruststellends?
- * In alledrie de gedichten is er een 'ik'. Ze liggen alledrie, maar slapen niet. Vergelijk wat de 'ik' in de verschillende gedichten doet (dagdromen, ontwaken, half slapen).
- * Dichters vergelijken de natuur vaak met andere dingen, of laten haar dingen doen die mensen ook doen. Kun je daar in deze gedichten voorbeelden van vinden? (De wind gaat liggen en ademt bij Van de Vendel; een molshoop is een kussen, de kleigrond een matras en kroos een groene deken bij Witvliet.)
- * Zit er in de drie gedichten rijm? Kijk niet alleen of woorden aan het eind van de regels op elkaar rijmen (zoals 'waaien' en 'zwaaien' bij Van de Vendel) maar ook of er woorden midden in de regel rijmen, dezelfde klinkers hebben of met dezelfde letter(s) beginnen. Of misschien worden er wel hele woorden herhaald? Want dat noem je ook allemaal rijm! (Voorbeelden: 'gras' en 'grond', 'languit' en 'lang' bij Olthuis; 'weer' en 'probeert', en 'weer', 'wakker' en 'wind', herhaling van de woorden 'kom' en 'adem' bij Van de Vendel; 'vissen' en 'vangen', 'slaap' en 'gesukkeld' bij Witvliet.)
- * De 'ik' in het gedicht van Olthuis speelt verstoppertje met zichzelf: 'Als ik nu / mezelf nog vind, / moet ik wel / te voorschijn komen.' Kun je je daar iets bij voorstellen? Zijn er andere plaatsen in het gedicht waar ook dingen genoemd worden die met verstoppertje spelen te maken hebben? (Kijk naar de titel van het gedicht, en de woorden 'spoorloos', 'niets verradend'.)
- * In gedichten gaat het niet alleen om betekenis, maar ook om vorm. Waarom zou Van de Vendel in zijn gedicht drie keer 'ik adem' schrijven; na één keer begrijp je het toch ook al? Hij wilde kennelijk niet alleen zeggen 'ik adem', maar hij wilde het gedicht zelf laten ademen, in en uit, in en uit, door dezelfde woorden steeds te herhalen. Werkt dit goed? Voel je hierdoor de adem in het gedicht?
- * Soms weet je niet of iets droom of werkelijkheid is in een gedicht, dat maakt het raadselachtig. In het gedicht van Witvliet kun je niet echt met zekerheid zeggen of het beschrevene echt gebeurt. Valt de 'ik' nu wel of niet in het water? Is er iemand die het weet?

II IK BEN EEN ANDER

DICHTER
DES
VADERLANDS

DE VERKIEZINGSKANDIDATEN

- ☀ **Eva Gerlach** (1948) schreef al heel lang gedichten voor volwassenen toen in 1998 opeens haar bundel *Hee meneer Eland* verscheen met gedichten voor kinderen. Haar gedichten gaan over uiteenlopende onderwerpen als ruzie maken, over wie je bent, over de liefde, over vossen, en ze zijn stoer en teder van toon tegelijk.
- ☀ **Hans Hagen** (1955) publiceerde na *Salto Natale* nog een dichtbundel voor kinderen, *ik schilder je in woorden*. Ook samen met zijn vrouw Monique Hagen publiceerde hij gedichten voor kinderen. Zijn gedichten gaan over mooie dingen die je ziet en bijzondere of treurige dingen die je mee kan maken.
- ☀ **Ted van Lieshout** (1953) won met zijn bundels kindergedichten bijna alle prijzen die je maar kan krijgen. Zijn gedichten zijn stilleven, portretten, vergezichten. Samen schetsen ze het landschap van zijn jeugd.

Niet dus

Ik zie me ik ruik me ik hoor me
niet zoals jij mij. Ik ben er bijna niet voor me.
Als ik denk aan mijn zusje van voor ze haar tenen ontdekte:
zo wil ik zijn voor mezelf.

Dat je niet weet dat je gezien kan worden.
Dat je rustig als bloed in jezelf
weer gewoon klopt en meedoet met wat gebeurt
in plaats van dat het steeds zeurt in je zitten mijn spikes goed

zijn mijn kleren in orde stink ik niet uit mijn giechel
zeg ik de goede woorden. Niet dus. Vandaag plak ik
de spiegel af ik ga stekeltjes scheppen het is voorjaar
ik wil zweterig vel gore nagels en kroos in mijn haar.

Eva Gerlach

Uit: *Oog in oog in oog in oog*. Uitgeverij Querido, Amsterdam, 2001

alsof

ik leef zo klein op school
zo binnen muren
in het harnas van mijn vel

ik houd me stil op school
alles voor me
ik ben meer niet dan wel

ik doe alsof op school
alsof aanwezig
alsof ik strak en snel

ze zien me niet op school
niet hoe ik echt
omdat ik dubbelspel

Hans Hagen

Uit: *ik schilder je in woorden*. Uitgeverij Van Goor, Amsterdam, 2001

Als uit een kaal ei een donzig kuikentje
komt, uit een vraatzuchtig lompe rups
een lichte vlinder ontsnapt, dan waarom

kan ik niet op een dichtbijge dag opstaan
en veranderd zijn van wie ik was
in wie ik ben bedoeld, in iets moois

op zijn minst? Als alles op weg is,
als alles nieuw wordt, waarom luistert
de spiegel dan zo langzaam als ik erin kijk?

Ted van Lieshout

Uit: *Papieren museum*. Uitgeverij Leopold, Amsterdam, 2002

VRAGEN BIJ DE GEDICHTEN

- * Een ander willen zijn dan je bent, je tegen je zin voortdurend bewust zijn van hoe je doet en eruit ziet: daar hebben nogal wat kinderen last van. Dichters schrijven er ook graag over, misschien wel omdat ze zelf ook nooit hun gedichten zo op papier krijgen als ze graag zouden willen. Op papier zijn ze anders dan in het echt. Vergelijk hoe de 'ikken' in de gedichten van Gerlach, Hagen en Van Lieshout hun namaakzelf en hun echte of gewenste zelf naast elkaar zetten.
- * Alledrie de dichters maken in hun gedichten gebruik van de herhaling: dezelfde soort zin wordt steeds herhaald, maar dan met een of meerdere woorden veranderd.
Bij Gerlach: 'ik ... me' (vier keer in regel 1 en 2). Bij Hagen: 'ik ... op school' (drie keer in regel 1, regel 4 en regel 7). Bij Van Lieshout: 'als...' (drie keer in regel 1, regel 7 en regel 8). Dit is steeds maar één voorbeeld uit elk gedicht: zoek de andere herhalingen! Misschien drukt die herhaling wel uit dat de 'ik' uit de gedichten niet aan zijn manier van doen kan ontsnappen; het is een sleur van herhaling waar ze in zitten. In welk gedicht lijkt de 'ik' te ontsnappen aan die herhaling?
- * In het gedicht van Gerlach zouden een heleboel komma's of punten kunnen staan die er niet staan. Waar zouden die kunnen staan? Dichters schrijven vaak niet 'zoals het hoort', maar dat doen ze niet uit slordigheid; ze vergeten expres komma's en punten. Gerlach doet het in veel van haar kindergedichten. Kun je redenen bedenken waarom? Misschien wil ze de regels iets meegeven van hoe kinderen praten, ook niet zo netjes met punten en komma's?
- * De 'ik' in het gedicht van Hagen speelt een 'dubbelspel'. Hij speelt alsof hij 'strak en snel' is, maar zijn echte ik blijft verborgen. Wat denk je dat dat voor een ik is? Een ongelukkig iemand? Zijn er woorden in het gedicht die daarop wijzen?
- * Uit een ei komt een kuiken, uit een rups een vlinder. Alles is op weg en wordt nieuw, schrijft Van Lieshout. Kan je nog andere voorbeelden bedenken van dit soort 'gedaanteverwisselingen' of - moeilijk woord - 'metamorfoses'? Uit een kind groeit een volwassene, maar kan je je ook iets voorstellen bij een gedaanteverwisseling van een lelijk kind in een mooi kind? Is dat misschien hetzelfde als een ongelukkig kind dat gelukkig wordt? Zou de 'ik' in dit gedicht dat bedoelen?

III GEDACHTEN IN HET DONKER

DICHTER
DES
VADERLANDS

DE VERKIEZINGSKANDIDATEN

- ✿ **Elma van Haren** (1954) schreef twee dichtbundels voor kinderen, *De Wiedeweerga* en *Het Krakkemik*, toen ze al bekend was als dichter voor volwassenen. Haar kindergedichten zijn vaak langer dan een pagina, maar ze hebben veel vaart en zitten vol speelse en vreemde elementen die doen denken aan bakerversjes en aftelrijmpjes.
- ✿ **Karel Eykman** (1936) schrijft al ruim dertig jaar gedichten en liedjes voor kinderen, onder andere ook voor televisieprogramma's als *Sesamstraat* en *Het Klokhuis*. Zijn gedichten zijn op rijm geschreven, vaak met regels die herhaald worden, maar in de loop van het gedicht steeds een iets andere betekenis krijgen. Ze bevatten vaak een kort verhaal of er zijn kinderen aan het woord over dingen die ze vreemd vinden.
- ✿ **Joke van Leeuwen** (1952) schrijft al heel lang voor kinderen en won er veel belangrijke prijzen mee. Ze gebruikt in haar gedichten vaak niet alleen woorden, maar ook geluiden en versprekingen en spreektaalachtige dingen.

De sleutel

We hebben slot, zeggen de kinderen
die gisteren nog mijn vrienden waren.
Onmiddellijk begint een wind te waaien,
vanaf mijn enkels tot aan mijn haren.
We hebben slot, we hebben slot...

Zij draaien de ruggen naar me toe
en de lucht krimpt
en de stoep zinkt
en het springtouw zoemt en schimpt,
ga terug naar huis, jij akelig kind!

Maar schemerig, stil en vreemd is het huis.
Zo dadelijk gaan meubels' ogen open
met de sper in de bek en de kraak in de poten.
De speelgoedkast staat op een kier.
Wat ritselt er daar,
ik zie iets glimmends lopen...

Snel het tl-licht aan in de keuken.
Maar kijk,
op het aanrecht ligt
in zijn eigen vissenbloed,
de dooie vis voor vanavond!

Dan ren ik naar boven
en duik weg in mijn bed,
duik weg in het donker van onder de dekens,
van achter mijn ogen.
Wat gek!

Het is toch datzelfde donker
waar ik vannacht zo bang voor was,
dat alle lampen moesten branden,
dat ik niet wilde dromen,
dat mijn moeder moest komen...

Het donker is nu zo zacht en warm,
als was de kachel aan en zat ik veilig binnen
en had ik zelf alle deuren op slot gedaan.

Spoken onder mijn bed

Onder mijn bed
zitten drie spoken,
een monster ook en
een boef met een pet.
Mijn moeder zegt
dat het niet waar is.
Ik zeg: 'Kijk maar eens
zij zijn er echt.'
Maar zij zegt nee
zij weet het zeker
heeft niet gekeken
en ik zit ermee.

Ik was zo bang en opeens
'Pang!'
Daar val ik naast mijn bedje en wat zie ik daar?

Drie spoken zitten stil te roken
aan een klapsigaar.
Die boef zegt: 'Hé, doe je ook mee?
Ik wil niet met dit monster spelen, ik verveel me nou.
Hij wint altijd met zwartepieten,
misschien win ik van jou.'

Ik kroop erbij
de hele nacht en
zij steeds maar lachen
heel lief naar mij.
Ik ben niet meer bang
als ik ga dromen
dat spoken komen
ik hou ervan.
Morgen in bed
kruip ik weer onder
in 't pikkedonker
naar mijn boef met pet!

Karel Eykman

Uit: *Op blote voeten door de nacht*. Uitgeverij De Harmonie, Amsterdam, 1994

Bang in het donker

Mama, papa, blijf je thuis?
Er lopen dieven door het huis.
Er lopen boeven op de gang.
In het donker ben ik bang.

Er zit een kater in de kast,
die daar met zijn nagels krast.
Moet ik 's nachts naar de wc,
lopen spoken met me mee.

Op de zolder zit een beest.
Ik ben er weken niet geweest.
Hoor ik 's nachts een harde klap,
dan is het oorlog op de trap.

Dan loopt een vent met een geweer
in het donker op en neer
en loert-ie naar me door een kier.
Blijf liever hier. Blijf liever hier.

Joke van Leeuwen

Uit: *Ozo heppie en andere versjes*. Uitgeverij Querido, Amsterdam, 2004

VRAGEN BIJ DE GEDICHTEN

- * Dichters schrijven vaak over het donker, omdat je je van alles kan voorstellen als je niets ziet. Kinderen vinden het donker om die reden eng of juist spannend. Hoe ervaren de kinderen in de gedichten van Van Haren, Eykman en Van Leeuwen het donker? Beschrijf de verschillen. (Bijvoorbeeld: bij Van Haren brengt het donker troost en veiligheid, bij Eykman fantasieavonturen, bij Van Leeuwen angst.)
- * In alledrie de gedichten is er een kind aan het woord met een levendige fantasie, maar die fantasie heeft steeds een andere vorm. Bij Van Haren zijn het levenloze dingen die opeens levend lijken te worden: het springtouw schimpt, de ogen van de meubels gaan open. Zie je nog meer voorbeelden daarvan in dat gedicht? Bij Eykman en Van Leeuwen komen er wezens uit het niets. Zijn er ook wezens bij die echt zouden kunnen zijn? Welk van de drie kinderen in deze gedichten leest veel sprookjes en welk kijkt naar het Jeugdjournaal, denk je?
- * De drie gedichten hebben allemaal een heel andere vorm. Bij Van Haren rijmen de woorden aan het eind van de regel maar heel soms. Bij Eykman zie je wel steeds rijmwoorden, maar niet volgens een vast patroon. Bij Van Leeuwen zie je een keurig rijmschema (aabb ccdd eeff gg hh). Door deze verschillende rijmvormen worden het heel verschillende gedichten. Het gedicht van Van Haren is heel wild, dat van Eykman een beetje praterig en het gedicht van Van Leeuwen klinkt als een liedje. Past de vorm van de gedichten goed bij de inhoud, vind je?
- * Het gedicht van Van Haren heet 'De sleutel'. Het woord 'slot' komt voor aan het begin en één keer aan het eind. Wie heeft aan het begin van het gedicht de sleutel en wie aan het eind? (Wie sluit wie buiten?)
- * Je zou kunnen zeggen dat het gedicht van Eykman in twee delen breekt, bij welk woord is dat? (Het klinkt ook echt als een breuk...) Daarvóór is alles negatief, daarna alles positief. Valt de 'ik' echt uit zijn bed of droomt hij, denk je?
- * Soms is een gedicht net een tekst die iemand uitspreekt in een toneelstuk. Dat is ook zo bij het gedicht van Van Leeuwen. Zie je door welke regels dat vooral komt? (De regels waardoor duidelijk wordt dat het kind het tegen iemand heeft.) Hoe zou je dit gedicht uitspreken op toneel? (Bijvoorbeeld: heel langzaam of heel snel?)

IV DE KRACHT VAN JE VERBEELDING

DICHTER
DES
VADERLANDS

DE VERKIEZINGSKANDIDATEN

- ✿ **Sjoerd Kuiper** (1952) verwierf grote bekendheid met zijn werk voor kinderen: theater, verhalen, gedichten. Zijn gedichten zijn vaak geschikt om als liedje gezongen te worden. Hij schreef liedjes voor tv-series en sommige van zijn boeken werden met veel succes verfilmd.
- ✿ **Koos Meinderts** (1953) schrijft grappige, vrolijke, absurde en ook ontroerende liedjes voor kinderen. Die liedjes werden onder andere vaak gezongen door Kinderen voor Kinderen en door Harrie Jekkers (die zelf ook liedjes voor kinderen schrijft), als de zanger van de popgroep Klein Orkest of als soloartiest.
- ✿ **Ienne Biemans** (1944) schreef verschillende dichtbundels voor kinderen. Het genre van het bakerrijm blies ze nieuw leven in; haar versjes zijn welluidend en met veel fantasie geschreven. Voor *Ik was de zee* kreeg ze een Zilveren Griffel in 1990.

De schrijver

De schrijver speelt
met zijn ogen dicht.
Als hij speelt dat het licht is,
ziet hij ook licht.
(Met z'n ogen dicht.)

Hij ligt in zijn bed
en hij denkt aan een paard.
Hij aait zacht het nekkie
en borstelt de staart.
(Van het paard.)

Hij zit in zijn stoel
en hij roert in zijn thee.
Daar ziet hij een zeilboot
en vaart lekker mee.
(Over de thee.)

Bedenkt hij een draak?
Hij ziet vuur, hij ruikt rook.
Hij wordt snel een ridder
en die wint dan nog ook.
(En ook van een spook.)

Bedenkt hij prinsesjes?
Hij zoent er drie.
Met zijn ogen dicht.
Dat heet fantasie.
(Al die kusjes. Alledrie.)

Hij speelt niet met speelgoed,
hij speelt in zijn kop.
En als het spel uit is...

dan schrijft hij het op.

Sjoerd Kuiper

Uit: *Fanfare*. Uitgeverij Leopold, Amsterdam, 2002

Als ik lees

Als ik lees
Dan ben ik Jan en Alleman
En ook zijn zusje,
Krijg ik slaag
Van Dronken Vader
En links en rechts een kusje.

Als ik lees
Dan ben ik mens en dier
En iets ertussenin,
Ben ik kikker ben ik prins
En ben ik Kleine Zeemeermin.

Als ik lees
Dan ben ik ja en nee
En ben ik amen,
Ben ik met de hele wereld samen
Helemaal alleen.

Koos Meinderts

Uit: Koos Meinderts en Harrie Jekkers. *Leve het nijlpaard!* Uitgeverij De Harmonie, Amsterdam, 2001

Er is een boek,
je kent het niet,
het is nog niet geschreven.
De bladen zijn
tot op vandaag
nog wit en leeg gebleven.
Ik vond het in mijn vaders kast
van stof grijs en vergeten.
Als ik het niet gevonden had
zou niemand ervan weten.

Ienne Biemans

Uit: Mijn naam is Ka; ik denk dat ik besta. Uitgeverij Querido, Amsterdam, 1985

VRAGEN BIJ DE GEDICHTEN

- * In het dagelijks leven lijken de dagen soms op elkaar. Door te schrijven of te lezen kan je naast je gewone leven nog een heleboel andere levens erop nahouden. In je verbeelding beleef je van alles, terwijl je zogenaamd saai thuis zit. De drie gedichten van Sjoerd Kuyper, Koos Meinderts en Ienke Biemans - 'De schrijver', 'Als ik lees' en 'Er is een boek' - gaan allemaal over de kracht van de verbeelding. Vind je dat de fantasieën van de schrijver (bij Kuyper) en de lezer (bij Meinderts) veel verschillen? De 'ik' in het gedicht van Biemans beschrijft geen fantasieën, maar waarom zou die 'ik' een leeg boek zo spannend vinden? (Omdat een ongeschreven boek nog meer mogelijkheden voor de verbeelding openlaat dan een geschreven boek?)
- * Zijn er behalve schrijven en lezen nog andere dingen die je kunt doen waarbij je in je verbeelding kan leven? Samen spelen, kijken naar foto's/schilderijen, kijken naar een film, luisteren naar muziek - zijn dat heel andere soorten verbeelding of juist vergelijkbaar?
- * Dichters houden van herhalingen, maar wat ze herhalen moet bij voorkeur altijd net een beetje van vorm of inhoud veranderen. Rijm is daar een voorbeeld van, maar ook zinnestelsels en vormen (bijvoorbeeld strofen van dezelfde lengte) die worden herhaald of waarop wordt gevarieerd. Ga na wat voor soort herhalingen er in deze drie gedichten zitten. Wie herhaalt het meest?
- * Aan het eind van de strofen staat in het gedicht van Kuyper steeds een zin tussen haakjes, die de in de strofe beschreven fantasie nog eens extra kracht bij zet. Waarom zou Kuyper in de laatste strofe het zinnestelsel tussen haakjes niet meer hebben toegevoegd, zoals in de eerste strofen? (Is het misschien omdat de schrijver, als hij schrijft, weer terug is in de werkelijkheid?)
- * De 'ik' in het gedicht van Meinderts beleeft al lezend van alles tegelijkertijd, ook tegengestelde dingen. Welke tegenstellingen zitten er allemaal in dit gedicht? Wat is het verschil tussen de tegenstellingen in de eerste twee strofen en die in de laatste?
- * Als de 'ik' in het gedicht van Biemans in de winkel een nieuw boek met blanco pagina's had gevonden, was die 'ik' dan net zo onder de indruk geweest? Waarom niet?

V UITBREKEN

DICHTER
DES
VADERLANDS

DE VERKIEZINGSKANDIDATEN

- ✿ **André Sollie** (1947) was oorspronkelijk boekillustrator, maar - zoals hij zelf zegt - 'hij ging ook schrijven met zijn tekenpotloden'. Hij maakt hoorspelen, liedteksten, verhalen en gedichten. Zijn gedichten gaan over heel herkenbare gevoelens en stemmingen.
- ✿ **Johanna Kruit** (1940) schreef twee dichtbundels en twee prozaboeken voor kinderen. In haar laatste dichtbundel, *De maan begon te schijnen*, staan gedichten over dromen en bijna-dromen. Gedichten die soms op sprookjes lijken, maar vaak ook net echt zijn.
- ✿ **Daniel Billiet** (1950) is de grote promotor van de jeugdpoëzie in Vlaanderen. Zijn gedichten gaan over vreugde en verdriet, maar ook over verontwaardiging en onrecht - hij is geen dichter van de vrijblijvende taalspelletjes.

Vleugels

De zeedijk is het podium.
Ik kom uit schaduw op.
En schop een looper zomerzon
geblinddoekt voor me uit.

Ik moet zo huilen,
maar ik lach.
Ik mag.
Een kind
op hoge jongensbenen.
Ik ruik nog naar de kooi.
Loop in de armen van de wind.
Word nog vanmiddag mooi.

Ik ben me,
ik herken me al.
Dit is dus het begin.

Mijn tijd
gaat
in.

André Sollie

Uit: *Het ijzelt in juni*. Uitgeverij Querido, Amsterdam, 1997

Een brief posten

Ik voel de nacht op mijn gezicht.
Het donker met wat avondlicht
wijst mij de weg om weg te gaan.
Zal ik het doen of blijven staan?

Mijn ouders blijven achter hier.
Mijn moeder thee, mijn vader bier.
Als ik nu stilletjes verdwijn,
zal heel de wereld anders zijn.

De brievenbus is om de hoek.
Wat is het toch dat ik steeds zoek?
Mijn voeten gaan naar huis terug.
Ontdekkingsreizen in mijn rug.

Johanna Kruit

Uit: *De maan begon te schijnen*. Uitgeverij Leopold, Amsterdam, 2002

Het duinhuis

Verdwaald in het bos
stond een blind huis.
Een hoge boom speelde
door het dak verstoppertje
met de spottende bomen.

Daar mochten wij nooit komen.
Zwarte dromen schuilden daar.
Toch gingen we er, om samen
bang te kunnen zijn.

Als dan een houten vinger tikte
tegen de maan liepen we hard weg.
Zwarte voetstappen achtervolgden
ons tot bij de lichtjes op de dijk.

Daniel Billiet

Uit: *Alleen aan zee is de kust veilig*. Uitgeverij Bakermat, Mechelen, 1993

VRAGEN BIJ DE GEDICHTEN

- * Waarom lezen kinderen zo graag verhalen over weglopen? Ook al zijn ze thuis gelukkig, zij zouden zich ook wel eens willen onttrekken aan alle verboden en op avontuur uitgaan, andere werelden ontdekken. De drie gedichten van André Sollie, Johanna Kruit en Daniel Billiet gaan over het uitbreken uit een vertrouwde, veilige wereld - 'Vleugels', 'Een brief posten' en 'Het duinhuis'. Vergelijk hoe in deze gedichten 'thuis' en 'de andere wereld' in beelden worden gevangen. (Bijvoorbeeld: bij Billiet is 'het duinhuis' de andere wereld en bij 'de lichtjes op de dijk' begint thuis.)
- * Bij Sollie is de uitbraak een feit, bij Billiet vlucht de uitgebrokene terug naar huis en bij Kruit durft de 'ik' het niet aan om aan haar verlangen op reis te gaan toe te geven. Denk je dat de drie 'ikken' uit deze drie gedichten hetzelfde verwachten van uitbreken of willen/doen ze het om heel verschillende redenen?
- * Alledrie deze dichters hebben hun gedichten in verschillende strofen verdeeld. Soms betekent het begin van een nieuwe strofe ook dat er iets nieuws aan de orde komt, of dat er een wending in het gedicht komt. Soms zijn de strofen juist meer herhalingen van elkaar (hetzelfde wordt op een andere manier nog eens gezegd). Probeer te bedenken waarom deze dichters in hun gedichten een nieuwe strofe beginnen.
- * Het gedicht van Sollie heet 'Vleugels', maar die komen in het gedicht niet voor. Welke dingen in het gedicht maken dat je de titel toch begrijpt? (Bijvoorbeeld: dat de 'ik' hoog op een dijk staat, 'de kooi' in de tweede strofe, 'de armen van de wind'.)
- * In de op een na laatste regel van het gedicht van Kruit staat: 'Mijn voeten gaan naar huis terug.' Dat doen dichters veel: een deel van het geheel noemen, terwijl ze het geheel bedoelen; het zijn tenslotte niet alleen de voeten die terug naar huis gaan, maar de hele persoon. Zou de dichter een reden hebben om hier alleen de voeten te noemen?
- * Waarom zou Billiet in de op een na laatste regel van zijn gedicht 'zwarte voetstappen' schrijven in plaats van 'zware voetstappen', wat gebruikelijker zou zijn? Waarschijnlijk omdat ze niet te horen zijn en - aangezien ze zwart zijn - in het donker ook niet te zien. Met andere woorden: er zijn geen echte voetstappen die hen achtervolgen. Is de 'houten vinger' die tegen de maan tikt ook niet echt? Wat zou het dan wel kunnen zijn? Wat stel je je bij een 'blind huis' voor? Een huis zonder ramen? Een huis met gesloten luiken (ook wel 'blinden' geheten)? Wat nog meer?

LESSUGGESTIES GEDICHTENDAG

Alle lessuggesties die voor eerdere edities van Gedichtendag zijn opgesteld, zijn te vinden op de Gedichtendagwebsite, www.gedichtendag.org. Daar zijn allerlei waardevolle ideeën en opmerkingen over poëzie en poëzie in de klas te vinden.

HANDIGE ADRESSEN

IN NEDERLAND:

STICHTING POETRY INTERNATIONAL

Eendrachtsplein 4

NL-3012 LA Rotterdam

telefoon +31 (0)10 282 27 77

www.poetry.nl

* coördineert Gedichtendag in Nederland en organiseert jaarlijks het Poetry International Festival

STICHTING KINDEREN EN POËZIE

Postbus 252

NL-5150 AG Drunen

telefoon +31 (0)416 37 30 19

www.skep.nl

* organiseert jaarlijks een poëzieschrijfwedstrijd voor leerlingen in het basisonderwijs

STICHTING SCHRIJVERS SCHOOL SAMENLEVING

Huddestraat 7

NL-1018 HB Amsterdam

telefoon +31 (0)20 623 49 23

www.sss.nl

* bemiddelt in Nederland bij schrijversbezoeken aan school

STICHTING LEZEN

Nieuwezijds Voorburgwal 328 G

NL-1012 RW Amsterdam

telefoon +31 (0)20 623 05 66

www.lezen.nl

* ontwikkelt leesbevorderende projecten

STICHTING PLINT

Postbus 164

NL-5600 AD Eindhoven

telefoon +31 (0)40 245 40 01

* voor onder andere poëzieposters en ansichtkaarten

RIVENDELL PO-T-SHIRTS

Zwaluw 17

NL-3435 AA Nieuwegein

telefoon +31 (0)30 604 29 68

* voor bestelling van t-shirts met gedichten

IN BELGIË:

vzw BEHOUD DE BEGEERTE

Congresstraat 67

B-2060 Antwerpen

telefoon +32 (0)3 272 40 41

www.begeerte.be

* coördineert Gedichtendag in Vlaanderen

VLAAMS FONDS VOOR DE LETTEREN

Generaal Capiaumontstraat 11, bus 5

B-2600 Berchem

telefoon +32 (0)3 270 31 61

www.vlaamsfondsvoordeletteren.be

* bemiddelt in Vlaanderen bij schrijversbezoeken aan school

STICHTING LEZEN BELGIË

Frankrijklei 130/4

B-2000 Antwerpen

telefoon +32 (0)3 202 83 78

www.lezen.be

* ontwikkelt leesbevorderende projecten

Kijk op **www.literatuureducatie.nl** voor meer informatie over deze en andere literaire organisaties.

ANDERE INTERESSANTE POËZIELINKS:

poëzie.start.nu

www.jeugdenpoëzie.be

www.kindergedicht.nl

BLOEMLEZINGEN MET POËZIE VOOR KINDEREN

Als je goed om je heen kijkt zie je dat alles gekleurd is.

Querido, Amsterdam, 2000 (hernieuwde uitgave). Samenstelling: Bianca Stigter en Tine van Buul.

Ik geef je niet voor een kaperschip Met tweehonderd witte zeilen.

Querido, Amsterdam, 1993. Samenstelling: Bianca Stigter en Tine van Buul.

Opa, hou jij het nog vol?

Averbode/DiVers, Averbode/Amsterdam, 2003. Samenstelling: Johanna Kruit.

De dichter is een tovenaar. 175 Gedichten voor kinderen.

Averbode, Kampen, 2001. Samenstelling: Jan Van Coillie.

Met gekleurde billen zou het gelukkiger leven zijn.

Altiora, Averbode, 1996. Samenstelling: Jan Van Coillie.

Van Alphen tot Zonderland. De Nederlandse kinderpoëzie van alle tijden.

Querido, Amsterdam, 2000. Samenstelling: Anne de Vries.

Als heel de wereld een appeltaart was. Rijmpjes en gedichten.

Leopold, Amsterdam, 2003. Samenstelling: Anne de Vries.

COLOFON

Deze lesbrief is een uitgave van Stichting Poetry International en vzw Behoud de Begeerte, ter gelegenheid van de zesde Gedichtendag op donderdag 27 januari 2005.

Tekst: Tatjana Daan

Met dank aan: Jan Staes

Redactie: Stichting Poetry International

Vormgeving: Zizo!

Wilt u op de hoogte blijven van de activiteiten van Poetry International, en in het bijzonder van de lessuggesties, stuurt u dan een e-mail naar: gedichtendag@poetry.nl.

Ook uw opmerkingen naar aanleiding van deze lessuggesties kunt u sturen naar dit e-mailadres.

POETRY
INTERNATIONAL
ROTTERDAM

MEER INFORMATIE **STICHTING POETRY INTERNATIONAL**

Eendrachtsplein 4
3012 LA Rotterdam
Nederland
tel: +31 (0)10 282 27 77
fax: +31 (0)10 444 43 05
www.gedichtendag.org

BEHOUD DE BEGEERTE

Congresstraat 67
2060 Antwerpen
België
tel: +32 (0)3 272 40 41
fax: +32 (0)3 272 06 48
www.gedichtendag.org